

Buddha og Kristus

– to ansikter*

NOTTO R. THELLE

Kontrastene

I mange år har to bilder stått tydelig for meg. To døende menneskers ansikter har sett på meg og delt sin innsikt i livets og dødens mysterier.

Kontrastene kunne knapt ha vært større: Jesu herjede ansikt der han henger på korset, og Buddhas stille fred der han ligger på siden med ansiktet vendt mot vest. Jesu munn former seg til et skrik: «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?» Buddha tar stille avskjed med de formanende ord: «Alle ting er forgjengelige. Arbeid på deres frelse.»

Jesus døde som en ung mann etter tre års dramatisk virksomhet. Korset kom etter Getsemanes angst og blodsvette, forræderi, arrest og rettergang. I sine siste timer var han omgitt av fiender, soldater og noen forskremte disipler. Buddha døde som en gammel mann etter femti års forkynnelse og veiledning. Ved dødsleiet var han omgitt av omsorgsfulle venner som ærbødig fulgte ham til livets grense.

Mye kunne legges til, og mye har vært sagt for å fremheve kontrastene i de to menns døds måter. Her var det ikke bare to personligheter, men to religioner som sto mot hverandre i uforenlig motsetning, hevdet mange. Ofte forsøkte man å vise den enes overlegenhet. Andre ganger undret man seg bare over den følelsesmessige og kulturelle avgrunn som skilte de to. Var en gjensidig forståelse mulig?

Buddha – det tilbaketrukne nærvær

De kristne som gjennom tidene har hatt anledning til å sette seg inn i buddhismen, har ofte talt om Buddhas beundringsverdige harmoni, også i møtet med døden. De undret seg over hans heroiske opphøyethet. Men samtidig var han så høyt hevet over menneskelige følelser at han ikke helt berørte dem. Det var noe uvirkelig over hans død. Rolig og fast tok han avskjed med sine disipler. Ingen bånd skulle binde dem til mesteren.

De måtte selv forme sin fremtid.

Så ble Buddhas død et bilde på buddhismens storhet, men avslørte samtidig dens brist. Den appellerte til vilje og tanke, og kalte mennesker til et sannere liv bortenfor begjær og forblindet smerte. Men den var liksom ikke helt i virkeligheten. Den maktet ikke å forandre verden fordi den lærte at man skulle være uberørt av tingene og fornekte verden, med «utslukning» (nirvana) som det endelige mål. Buddhismen virket verdensfornektende, passiv og livsfjern. Dens univers var kaldt, og ble styrt av en upersonlig livslov, «uten Gud og uten håp». Og med sin død beseglet Buddha sin heroiske innsikt, tilbaketrasket og fjern, uberørt, nesten umenneskelig i sin opphøyethet.

Enhver som kjenner litt til buddhistisk fromhet, vet at beskrivelsen ikke holder. Det er sant nok at de buddhistiske idealene viser bort fra følelsesmessige bindinger. Alle følelser – fra kjærlighet til hat – forblinder mennesket og binder det stadig sterkere til livets smertefulle kresløp. Men kald og upersonlig er buddhismen ikke. Dens univers formes ikke bare av upersonlige prinsipper, men har en atmosfære som ånder av mildhet, barmhjertighet og varme.

Jeg kan ikke tenke meg noe sterkere uttrykk for den følelsesmessige varmen i buddhismen enn nettopp de mange fremstillingene av Buddhas dødsleie. Foruten disiplene var han ifølge buddhistiske legender omgitt av en skare av dyr og himmelske vesener. Alle kom for å uttrykke sin sorg over mesterens bortgang. Buddha beholdt sin likevekt og sinnsro og viste bort fra seg selv til den frigjørende innsikt. Men alle de andre, selv disiplene som hadde fulgt mesteren gjennom et langt liv og burde ha beholdt den samme sinnsro, overga seg til uhemmet gråt. Bildene viser ansikter som oppløser seg i sorg og smerte. Alt liv deltok i klagen.

Så var altså Buddha noe mer enn en illustrasjon av et kaldt prinsipp. Han hadde gjennomskuet gåtene og åpnet andres øyne. Han hadde vist dem at bak gjerningenes konsekvente lovmessighet, bak disiplenes og selvforedlingens nødvendighet, åpnet det seg en verden som var gjennomstrømmet av lys og liv. Dette mysterium kaller buddhistene visdom og barmhjertighet. Mesteren var den inkarnerte visdom og barmhjertighet. Når en slik mester dør, gråter alt liv.

Kristus – nærvær i fornedrelsen

Om Buddhas død er misforstått av kristne, er Jesu død kanskje enda mer forvirrende for buddhister. Hans dramatiske død og smerte og fortvilelse synes å stride mot alle deres idealer om harmoni og sinnsro. D. T. Suzuki, buddhismens store formidler til Vesten, uttrykker det med

klassisk klarhet i ordene: «Hver gang når jeg ser bildet av Kristus på korset, kan jeg ikke unngå å tenke på den avgrunn som skiller kristendommen fra budshismen. Denne avgrunn symboliserer det psykologiske skillet mellom Øst og Vest.»

Jeg har hørt det igjen og igjen fra japanske venner som har vært i Europa. De er overveldet av kirkenes skjønnhet: Arkitekturen, musikken, glassmaleriene. De aner mysteriet i de hellige rom. Men hvorfor alltid disse krusifiksene i sentrum? Bildet av den korsfestede virker frastøtende og uestetisk.

De kristnes opptatthet av korset er et tegn på Vestens sadistiske tendens, sier noen. Har ikke Vesten alltid stått for vold, brutalitet og aggresjon? Den som klarest har formulert tankene, er igjen D. T. Suzuki. Han foretar en «geometrisk sammenlikning» mellom Jesus og Buddha. Jesus døde i vertikal stilling på korset, mens Buddha lå horisontalt i stille meditasjon. «Kristus henger hjelpeløst, full av sorg, på det oppreiste korset. For et orientalsk sinn er det nesten uutholdelig . . . Det vertikale uttrykker handling, bevegelse, higen. Det horisontale, som i Buddhas tilfelle, får oss til å tenke på fred og tilfredshet.»

Jesu loddrette stilling på korset uttrykker for Suzuki Vestens aggressivitet. En stående stilling antyder stridslyst, forsvar eller angrep, selvhedvelse, makt, eksklusivitet, mens det vannrette står for fred, toleranse og vidsyn. Som aktiv og stående har kristendommen noe som foruroliger og forstyrrer.

Som mange andre hadde Suzuki et motsetningsfylt forhold til kristendommen – han svingte mellom tiltrekning og avsky. Men hans følelsesmessige motvilje mot Jesu død på korset skyldtes kanskje først og fremst at han blandet sammen Jesu liv og død med sin egen spesielle oppfatning av Vestens mentalitet. Han så korset som uttrykk for vestlige idéer og vestlige holdninger i stedet for å bedømme vestlig mentalitet og livsmønster i lys av korset.

Korset som uttømming

Det betyr ikke at buddhistene bare ser det meningsløse i Jesu død. Mange av dem har faktisk en nesten intuitiv sans for Jesu vandring mot korset som oppfyllelsen av de høyeste buddhistiske idealer, den selvoppgivende og selvløse barmhjertighet. Hans ord om å gi avkall på livet for å vinne livet, når dypt inn hos mange og er i dyp samklang med buddhistiske innsikter. Bare når mysteriet forklares i rasjonelle begreper og forsoningsteorier, mister korset sin mening og blir et uforståelig uttrykk for menneskelig brutalitet og guddommelig sadisme.

Slik vesterlendinger trenger tid og veiledning for å kjenne varmen og

ømheten i det tilsynelatende upersonlige og kalde buddhistiske univers, trenger Østens folk ofte tid for å fatte den hengivelsen og ømheten kristne føler når de står foran Jesu kors og død. Nærmer de seg med de nedarvede idealene om harmoni og sinnsro, er den følelsesmessige avgrunn nesten uoverstigelig. Men følger de sine kristne venner inn i møtet med den korsfestede, blir det ikke bare en motvillig betraktning av ondskap og lidelse, men innlevelse i en nær virkelighet. De vil oppdage at kristne ikke har noen spesielle sadistiske tendenser til forskjell fra Østens fromme, men i bildet av den korsfestede bekjenner de seg til en Gud som ikke er fjern og tilbaketrukket. I motsetning til Buddhas litt fjerne nærvær ser de bildet av en som gikk inn i menneskets dypeste fornedrelse uten å overvinnes av den. Stikkordet for kristnes opplevelse av korset er ikke aggresjon, men identifikasjon. De nærmer seg den Kristus som gjorde seg til ett med dem og ga seg til kjenne midt i verdens lyst og larm og pine.

«Smelt mitt hjerte, gråt mitt øye»

Det er ingen tvil om at korset ofte har vært misbrukt og utnyttet i Vestens forsøk på å vinne makt og undertrykke andre, mest tragisk i de såkalte korstog. Sjelden har vel verden sett klarere fornektelse av korset enn nettopp i korstogene. Men det må ikke glemmes at gjennom århundrene har de fleste europeere ikke vært angripere, men snarere offer for vold og fattigdom og all slags lidelse under herskerne og de velhavende. Konsentrasjonen om Jesu lidelse og død var i overensstemmelse med den offisielle rettroenhet, men for de fleste var bildet av ham som «selv led og ble fristet» mer meningsfylt enn teologiske utsagn. Jesus, «smertens mann», viste dem en Gud som gjorde seg til ett med menneskene. Tornekronen, hans bleke ansikt, den forpinte kroppen og øynene som flammet i smerte, talte sterke ord om *immanuel*, «Gud er med oss».

Er det tilfeldig at Bachs ofte usentimentale og «objektive» musikkstil blir myk og øm når han skaper musikk til Jesu lidelseshistorie i Paul Gerhards salme?

O hode, høyt forhånet
med blodig sår og ve,
O hode, tornekronet,
til smerte, spott og spe,
o hode som var hedret
og tilbedt inderlig,
men nå så dypt fornedret:

Vær hilset hjertelig!
(NoS 150)

Eller lytt til strofene fra Benjamin G. Sporns frie gjengivelse av
«Stabat mater dolorosa»:

Hvem kan tenke på den smerte
uten med et såret hjerte,
om endog en synder led!
Men her led den evig høye –
smelt, mitt hjerte, gråt mitt øye,
se, her lider hellighet!
(NoS 158:3)

Musikken og ordene er renset for aggresjon. Det er snarere en ømhet og mildhet som er utenkelig uten en dyp og inderlig innlevelse og samhörighet.

Forsoning

Så har Jesu død ikke noe å gjøre med det Suzuki forbinder med det vertikale. Det er heller slik at bildet av Jesu død står for en identifikasjon som bringer det vertikale og det horisontale sammen, det teologien tradisjonelt kaller forsoning. Guds kjærlighet har ingen grenser, men kommer til uttrykk og virkeliggjøres i den mest umenneskelige lidelse og ondskap.

Det er meningsløst i denne sammenhengen å vurdere de to menns døds måter. Det skal bare nevnes at den følelsesmessige avgrunn ikke er uoverstigelig, og at de bilder og symboler og hendelser som knytter seg til de to menns siste timer, er viktigere for levende mennesker enn mange teorier og teologiske forklaringer.

* Artikkelen er en bearbejdet utgave av kapittelet «Smelt mitt hjerte, gråt mitt øye» i boken *Hvem kan stoppe vinden? Vandringer i grenseland mellom Øst og Vest*, Universitetsforlaget 1991.

Notto R. Thelle, f. 1941, cand. theol. TF 1965, dr. theol. 1983. Misjonsprest i Japan (Den Nordiske Østasiamisjon/Buddhistmisjonen) 1968–1985, professor i misjonsvitenskap og økumenikk TF 1986–.

Buddha and Christ: Two faces

The essay describes contrasts and convergences between Buddhism and Christianity by depicting the faces of the founders, drawing special attention to the various interpretations of their ways of dying.